

Література

1. Переклад та локалізація веб-сайтів. Режим доступу: <http://www.april.com.ua/web.html>. 2. Шокина В.И. Перевод и локализация текстов в сфере индустрии красоты (на материале франко- и русскоязычных сайтов). *Вестник ВолГУ*. Сер. 9. Вып. № 15. 2017. С. 86-89. 3. Esselink B. A Practical Guide to Localization. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. 488 p. 4. Esselink B. A Practical Guide to Software Localization. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998. 309 p. 5. Дробіт І. Роль перекладу в процесі локалізації веб-сторінок: міждисциплінарний аналіз. *Навковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. Вип. 3. С. 362-365.

Ірина Кабаченко, Ірина Хуртак
м. Дніпро, Україна

Проблеми перекладу безеквівалентної лексики. Лінгвокраїнознавчий аспект

The article considers the problem of defining the concept of non-equivalent vocabulary on the example of modern English, German and Ukrainian languages. The research papers on this topic are analyzed. The list of methods of translation of non-equivalent vocabulary is given, which includes: transliteration, transcription, tracing, explication, replacement, approximate translation, descriptive translation. The connection between language and culture, which influences the formation of non-equivalent lexical units, is described. The functional features of non-equivalent vocabulary as a linguistic sign and carrier of ethnocultural information are studied. It is noted that the value of non-equivalent vocabulary lies in its boundless linguistic and cultural potential.

Keywords: non-equivalent vocabulary, equivalence, ethnocultural concept, reality.

Кожна країна, кожний народ, кожна місцевість мають свої особливі умови розвитку, які є її характерними рисами, відрізняють різні культури, надаючи їм щось особисте, надзвичайне, неповторне. Питання співвідношення культури в найширшому розумінні цього слова і інформації, що зберігається і що повідомляється в словах як елементах мови, здавна приваблювало не тільки лінгвістів, а й представників інших наук.

Всі великі і малі особливості життя даного народу і його країни (такі, як природні умови, географічне положення, хід історичного

розвитку, характер соціального устрою, тенденція суспільної думки, науки, мистецтва) неодмінно знаходять відображення в мові цього народу. Тому можна стверджувати, що мова являє собою певне відображення культури будь-якої нації, вона несе в собі національно-культурний код того чи іншого народу.

Проте при зіткненні з іншомовними текстами виникає проблема, яку можна було б назвати проблемою неперекладності. Багато вчених (Бархударов Л.С., Бурбак О.Ф., Влахов С. та Флорін С., Заботкіна В.И., Зорівчак Р.П., Комісаров В.Н., Латишев Л.К., Левицька Т.Р., Фітерман А.М., Ермолович Д.І та ін.) розглядали у своїх працях лексику, яка не має постійних аналогів при перекладі та виділили її у лінгвістичну групу, назвавши безеквівалентною лексикою.

У сучасній мовознавчій науці термін «безеквівалентна лексика» (даліБЛ) порівняно новий, і в його витлумаченні немає одностайності, а інколи й конкретності, що не сприяє визначенню БЛ як категорії лінгвістики. Мовознавці намагаються відмежувати цей термін від інших, або, порівнюючи з іншими «національно маркованими» поняттями, дати визначення його (Кочерган М.П., Дяченко Л.М., Зайченко Н.Ф., Коваль-Костинська О.В., Паламарчук О.Л., Космеда Т.А., Волошина А.В., Машуровська Л.І., Кремльова О.І. та ін.). Розглядаючи проблему співвідношення слова і денотата, лінгвісти намагаються також дати відповідь на питання про існування своєрідного етнокультурного шару лексики, але особливості функціонування національно маркованої лексики в тексті залишаються сьогодні ще недостатньо вивченими.

Семантика БЛ багато в чому зумовлена історією, культурою країни, діяльністю людини, її світобаченням тощо. БЛ відображає національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні, називає такі поняття та явища у сфері певної культури, які не властиві іншим.

Безеквівалентна лексика наявна в кожній мові. Національно-культурний компонент семантичної структури окремоїбезеквівалентної лексеми є невід'ємною складовою змісту цілого тексту, тому визначальним фактором є також її частотність. М. Кочерган вважає, що безеквівалентна лексика переважно становить не більше 6-7% загальної кількості активно вживаних слів [1, с. 171-172].

Верещагін Є.М. та Костомаров В.Г. доводять той факт, що не можна визначити ні повну еквівалентність, ні повну безеквівалентність лексичних одиниць. «Як безеквівалентні слова, так і фонові – не абсолютна категорія, а відносна. Говорити про те, чи можна певне слово назвати безеквівалентним, припустимо лише стосовно якоїсь мови» [2, с. 45].

Влахов С. та Флорин С. зазначають, що термін БЛ «трапляється в багатьох авторів, які трактують його по-різному: як синонім «реалії», дещоширше – як слова, відсутні в іншій культурі та в іншій мові, дещо вужче – як слова, характерні для нашої дійсності, і, нарешті, просто як неперекладні на іншу мову слова» [3, с. 41].

Як стверджує Казакова Т.А., «безеквівалентна лексика виявляється, головним чином, серед неологізмів, серед слів, які називають специфічні поняття і національні реалії, і серед маловідомих імен і назв, для яких доводиться створювати оказіональні відповідності в процесі перекладу. Такі англійські слова *conservationist, baby-sitter, backlog, etc.*» [4, с. 180]. Суперанська А.В. також відносить до безеквівалентної лексики імена людей, прізвиська тварин, географічні назви, назви рослин, історичних подій, документів, організацій, партій, символів та ін. [5, с. 90]

Слововживання у різних контекстах може свідчити про традиційність використання певної лексичної одиниці. Крім того, термін «безеквівалентна лексика» у різних мовознавчих працях використовувався неоднозначно. Відсутність одностайної думки щодо класифікації національно маркованої лексики зумовлює виникнення широкого кола наявних у лінгвістичній практиці робочих термінів, що використовуються для номінації лексичних одиниць з культурним компонентом у семантиці.

Як зазначає Латишев Л.К., існує 2 випадки створення безеквівалентної лексики.

1. Дане явище, яке досить добре відоме носіям мови оригіналу (далее МО) і відображене в їх лексичній системі, невідоме або маловідоме носіям мови перекладу (далее МП) і тому не відображене в їх лексичній системі [6, с. 103].

Зазвичай, це реалії, тобто такі лексеми в мові, які позначають реалії побуту і суспільного життя, специфічні для будь-якого народу, країни або місцевості. Також в певний період ними можуть бути нові терміни, які, розповсюджуючись в інших країнах, отримують свої еквіваленти.

2. Друга причина лексичної безеквівалентності в дещо відмінному світосприйнятті різними народами. Зокрема, це проявляється в тому, що носії МП не завжди фіксують в поняттях і значеннях їх лексичних одиниць те, що фіксують носії МО. Те, що для останніх є відокремленим поняттям, виділеним із маси інших словом-назвою, для інших таким не є і виділяється лише за необхідністю за допомогою спорадичних мовних засобів [6, с. 103-104]. Як приклад, Латишев Л.К. приводить німецьке слово *Vormittag*, яке не має певного відповідника. Його переклад можна передати описово, як час із ранку до півдня.

Слід підкреслити, що термін «безеквівалентна лексика» ми вживаємо тільки в сенсі відсутності відповідника тієї чи іншої лексичної одиниці в словниковому складі іншої мови. Але неправильно було б розуміти цей термін в значенні «неможливості переведення» цієї лексики. Будь-яка мова в принципі може висловити будь-яке поняття, відсутність в словниковому складі мови спеціального позначення для будь-якого поняття у вигляді слова або стійкого словосполучення не означає неможливість виразити це поняття засобами цієї мови. Хоча в системі мови даний знак відсутній, його зміст завжди може бути передано в мові в конкретному тексті за допомогою цілого ряду засобів.

Безумовно, переклад лексики, яка не має відповідників в МП, складає певні труднощі, але труднощі ці цілком переборні. Такими перекладознавцями як Бархударовим Л.С., Комісаровим В.Н., Латишевим Л.К., Левицькою Т.Р., Фітерман А.Н., Влаховим С. та Флоріним С., Хоменко С.А. та ін. з практики перекладу виокремлені такі способи передачі безеквівалентної лексики:

1. Транслітерація – передача графічно-фонетичної форми безеквівалентної одиниці МО. *Штрейкбрехер* (Streikbrecher), *рейсфедер* (Reißfeder), *дисплей* (от англ. display), *грейпфрут* (от англ. grapefruit), *ноу-хау* (от англ. Know-how). Проте прийом транслітерації часто застосовують із словами, які вже мають сталі еквіваленти в МП [7, с. 148]. Транслітерація допомагає перекладачу уникнути пояснення нового слова та пов'язаного з цим ризику хибної інтерпретації. Транслітерацію завжди застосовують при перекладі назв газет та журналів, географічних та інших власних назв.

2. Транскрипція. Цей метод заснован на передачі звукової, тобто фонетичної форми іншомовної одиниці. Транскрипція передбачає перенесення слова в текст перекладу у формі, фонетично максимально наближеній, якщо не ідентичній тій, яку воно має в споконвічній для нього мові, але не обов'язково МО – мові, звідки його бере перекладач [3, с. 19].

3. Калькування. При калькуванні складові частини іншомовного слова (морфеми або лексеми) замінюються їх буквальними відповідниками на МП. Класичний приклад – скальковані з англ. (Ам.) *skyscraper* укр. *хмарочос* (на відміну від «висотної будівлі»; завдяки цьому протиставленню відчувається «західний колорит» кальки), нім. *Wolkenkratzer* [3, с. 89].

4. Експлікація. Експлікація – це переклад за допомогою розгорнутих словосполучень, які більш менш повно розкривають значення лексичної одиниці МО. Дуже часто причиною експлікації змісту є розходження переінформаційних записів носіїв МО та МП:

Die Schalterhalle im Inneren gleicht einem Ballsaal aus der Zeit der k. u. k. Monarchie. (Spiegel)

Касовий зал усередині будівлі походить на бальний зал часів австроугенгерської монархії.

Тут при перекладі довелося «розшифрувати» відомий як елемент німецької та австрійської національної культури носіям МО вираз *kaiserlich-königliche* (скорочено: к.-к.) *Monarchie* [7, с. 117].

5. Заміна. Заміна – найбільш розповсюджений вид перекладацької трансформації. Найбільш часто він знаходить застосування при перекладі ідіом, традиційних метафор і т.п.:

Dieser Breuer hatte mir zu Frau Zalewskis Unkenrufen noch gefehlt. (E.M.Remarque. *Drei Kameraden*)

Після каркання фрау Залевські тільки цього Бройер мені і бракувало. (E.M.Ремарк. Три товариші)”

Існують граматичні та лексичні заміни.

6. Описовий переклад використовують при передачі значення слова за допомогою пояснення. *tracker* – програма для обробки аудіо-треків, *shareware* – умовно безкоштовні програмні продукти, *demo* – демонстраційна версія програми. Подібний описовий переклад може бути використаний як для пояснення значення слова в словнику, так і при перекладі слів, що не мають безпосередніх відповідників в конкретному тексті [8, с. 10].

7. Приблизний переклад або переклад за допомогою «аналогу» використовують при підборі найближчого значення відповідності в мові перекладу для іншомовної лексичної одиниці, яка не має точних відповідностей у мові перекладу. Аналог – це лише приблизне позначення інокультурного елемента, аналог зручний в якості приблизного пояснення. *Near-field monitor* – студійний монітор, *broadcast quality* – найвища якість (звуку), *доцент* – *assistant professor, associate professor*” [8, с. 10].

Отже, безеквівалентна лексика – це слова або словосполучення, які не мають сталих аналогів при перекладі. Головне питання – як перекладати безеквівалентну лексику. Правильний вибір слова для повної передачі значення слова в перекладному тексті є однією з основних і найбільш складних завдань перекладу. Труднощі цього завдання обумовлюється складною природою слова, його багатогранністю і семантичним багатством. Проте перекладач повинен прагнути зберегти своєрідність оригіналу, не порушуючи, однак, норм рідної мови. При цьому йому не слід забувати, що те, що є звичним для однієї мови, може виглядати зовсім незвично в перекладі і привнесе в нього афектацію і химерність, що буде чужим оригіналу.

Безеквівалентні слова з'являються у мові разом із появою етнічно значущого об'єкта в культурі певного соціуму. Для виділення таких слів із загального лексичного складу, як правило, у ролі індикатора потрібна інша мова. Бо хоч понятійний світ різних національних спільнот майже однаковий, але мовна система кожного етнічного об'єднання кодує одні і тіж самі поняття по-своєму, на основі власного досвіду. А розбіжності між мовами найчастіше проявляються при їх зіставному вивченні. У свою чергу, виявлені відмінні особливості мовних систем, які містять інформацію про національну ментальність, характеризуються категорією безеквівалентності.

Без знання слів безеквівалентної лексики у їхньому не лише власне мовному, а й народознавчому змісті важко до кінця зрозуміти носіїв будь-якої мови. Цінність безеквівалентної лексики полягає в її безмежному лінгвокультурному потенціалі. Неможливо уявити процес оволодіння мовою без паралельного засвоєння соціального і культурного надбання народу – носія мови.

Значення перекладу в історії людської культури – величезне, але незаперечним є той факт, що процес перекладу або міжмовна трансформація є надзвичайно складним явищем, так як у процесі перекладу відбувається не тільки зіставлення різних мовних систем, а й зіткнення різних культур, і навіть цивілізацій.

Література

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 464 с. (Серія «Альма-матер»).
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. Москва: Институт русского языка им. А.С. Пушкина, 1999. 84 с.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: Р.Валент, 2006. 448 с.
4. Казакова Т.А. Теория перевода (лингвистические аспекты). Санкт-Петербург: Издательство Союз, 2001. 145 с.
5. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва: URSS, 2007. 366 с.
6. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. Москва: Просвещение, 1988. 160 с.
7. Латышев Л.К. Технология перевода. Москва: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2002. 280 с.
8. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка: учебное пособие. Москва: Либроком, 2009. 312 с. (Лингвистическое наследие XX века).

УДК: 81' 25 (063)(081)

Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2021. – 420 с.

Збірник містить статті учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції з питань теорії та практики перекладу, що відбулась 9-10 квітня 2021 року на кафедрі англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Специальный и художественный перевод: теория, методология, практика: сборник научных трудов / под общей ред. С.И. Сидоренко. – Киев: Аграр Медиа Групп, 2021. – 420 с.

Сборник содержит статьи участников XIV Международной научно-практической конференции по актуальным вопросам теории и практики перевода, которая состоялась 9-10 апреля 2021 года в Национальном авиационном университете (г. Киев, Украина).

General and Specialist Translation / Interpreting: Theory, Methods, Practice: International Conference Papers. – Kyiv: Agrar Media Group, 2021. – 420 p.

The book contains papers contributed by the participants of the 14th International Conference on theory and practice of translation / interpreting held at the National Aviation University (Kyiv, Ukraine) on 9-10 April 2021.

Editorial Board:

Zaal Kikvidze, Doctor of Philological Science, Professor
(Akaki Tsereteli State University, Georgia)

Lada Kolomiyets, Doctor of Philological Science, Professor
(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Yelena Karapetova, PhD (Philology), Associate Professor
(Minsk State Linguistic University, Belarus)

Jolanta Lubocha-Kruglik, Doctor of Philological Science, Professor
(University of Silesia in Katowice, Poland)

Oksana Malysa, Doctor of Philological Science
(University of Silesia in Katowice, Poland)

Veronika Razumovskaya, PhD (Philology), Associate Professor
(Siberian Federal University, Russian Federation)

Sergiy Sydorenko, PhD (Philology), Associate Professor
(National Aviation University, Ukraine)

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 18.03.2021 р.)

ISBN 978-617-646-495-2

© Колектив авторів, 2021
© Національний авіаційний університет, 2021